

Gyóni Géza kálváriája.

— Hazakerült fogolytársai elbeszélése alapján. —

A napokban lesz egy esztendeje, hogy Gyóni Géza szomorú szemei lezárultak, fáradt agya örökre elpihent imádott testvére mellett a krasznójarszki magyar temetőben. A kritika, amely részben egekig magasztalta, részben porig alázta, azóta elhallgatott fölötte, de sokunknak, akik a költőben az Ember vallásának hirdetőjét keressük, vallásos revelációként hatott Gyóni egy posztumusz verse, a Forradalom, amely szinte Petőfi hevével és erejével köszönti az emberiség eljövendő szabadságharcát. Gyóni hazakerült hadifogoly ismerőseivel találkoztam a napokban, akik igen értékes és új emberi dokumentumokkal szolgáltak nekem e sokat szenvedett és nagyon szeretett különös költő életének utolsó éveiről és megrendítően tragikus végéről. Én a nyilvánosság és az irodalomtörténet számára, a krónikás hűségével és a bajtárs szeretetével igyekszem megrögzíteni ezeket a hiteles forrásból, első kézből nyert új adatokat.

Mikor cseh és poljak árulás meg az éhség ellenség kezére játszotta erős várunkat, Gyóni Géza pionír köztitűz a többi fogollyal együtt halálos fáradtan és elcsigázva megindult ismeretlen állomás felé. Hosszu út volt, kietlen kálvária, végtelennek látszó stációkkal, az utolsó mégis Krasznójarszk. Itt először egy orosz tiszti pavillonban, majd hatalmas kőbarakkokban szállásolták el a foglyokat. Egy darabig a közkatona keserű kenyerét ette Gyóni Géza, de a derék Molnár alezredes csakhamar a saját felelősségére zászlóssá tette a lengyel mezők és Przemysl magyar költőjét és így különben is eléggé szomorú helyzete mégis tűrhetőbbé vált valamivel. Megértő emberek társaságába került, bár mindvégig csak néhány bensőbb barátjával, irodalmi hajlandóságu emberekkel érintkezett.

Ezek között volt Mészáros Vilmos, egy filozófus elméjű, igen művelt tiszt, aki oroszul tökéletesen tudott s a *Rjecs és Novoje Vremja* híreit naponta felolvasta a minden iránt érdeklődő költőnek, aki hiszen vidéki riporter volt világéletében.

Gyónit különösen a nagy orosz írók háborús magatartása érdekelte, Gorkij, Andrejev Leonid, Arcybajev politikai megnyilatkozásait figyelte állandóan. Megértő barátai között voltak még a szegedi származású *Thomay Béla* és *Valentiny Antal* tanárok, *Moravcsik Gyula*, *Kövér Gyula* publicista és egy kis kadét, akivel szerelméről beszélt a költő, aki *Levelek a Kálváriáról* címen forró és féltékeny verses vallomásokat küldött Szabadkára egy szép és lelkes úri hölgyhöz. Gyónival volt együtt *Muhics Sándor* grafikus is és a szegedi *Pillich András* zászlós.

Gyóni francia revüket is olvasott és egyik ritka öröme volt, amikor a *Mercur de France*-ban elismeréssel nyilatkoztak a poéta hongrois de la guerre-ről, a háború magyar költőjéről. Angolul is megtanult a hosszú fogság szenvedése közben és áhitattal fordította a readingi fegyház csodálatos rabjának, *Wilde*-nek opálosan csillogó verseit. A németekkel nem igen érintkezett Gyóni, a csehekkel még kevésbé, de néhány török fogolytársával szívesen rokonszenvezett. Egy török poéta is akadt ott köztük, ezt verssel köszöntötte. A fogolytábornak nagy és ritka ünnepe volt, ha néha magyar vöröskeresztes hölgyek vetődtek oda, így *Forgács* és *Cebrian* Mária grófnők és *Huszár Andor*in. Ily módon került Gyóni második háborús könyvének kéziratára Magyarországra.

Krasznójarszkban sokat írt és egyre jobban elmélyült a költő. A szenvedéstől mindinkább megszépült és elfinomult lélekkel rőtta utolsó verseit, olyan volt magy, sötét szemeivel, sápadt arcával, a meghatottságtól remegő hangjával, mint valami fájdalmas,

új magyar Krisztus. A fogolytábornak sokat vitatkoztak és politizáltak. Magyarok voltak, a pokolban is, Szibériában is, örök magyarok. Térképek fölé hajoltak és rendezgették, tologatták a piros és fekete országhatárokat. Gyóni Géza mindig a leghatározottabban ellene volt mindenféle hódításnak, annekszióknak, a népek jogai mindenféle csorbitásának és a testvértelen magyarság jövőjét a nemzeti demokrácia és függetlenség diadalában hitte és vallotta az apostolok lázas és szent fanatizmusaival. Már nem gyűlölte az ellenséget, már minden elnyomottban, minden szenvedőben meglátta és sajnálta a testvért. Mikor a forradalom győzelmes márciusi vihara végigszántott az orosz pusztákon, városokon és falvakon, Gyóni Géza versei szabadabban és nyíltan jöhettek haza, az orosz cenzura nyugodtan átengedte őket. Sok keserűség halmozódott föl a háború magyar énekesének lelkében, a przemysli pokol ágyutüzének fényében rettentően szomorú, véres igaztalanságait látta meg a mai világrendnek. Krasznójarszki versei között vannak gyilkos erejű szatirák, mint a *Tomori vezérről* és a *Grófnőről* szólók, nem tudom, Rákosi Jenőék megjelentették-e már ezeket?

Néhány elégtételt is kapott a sokat küzdött és szenvedett poéta. Békésesaba, Achim András városa, amelynek főterén Dózsa György szobra áll, egy táviratban mandátumát ajánlotta föl Gyóni Gézának. De a költő nem fogadta el, mert Csaba kaphat annyi képviselőt, mint a tenger fővénye, ő azonban a szenvedő magyarság képviselője kívánt maradni mindhaláláig. Azután lassankint kezdett minden elborulni. A háború végtelensége, a przemysli haláltánc emléke, a magányosság, a rabság, a betegség kikezdte a különben is ideges, fáradt költő hanyatló életetét. Hiába várta szabadulását, a hazai méltóságok szép szavakkal fizették ki, az árvaság lidércnyomása mehezült Gyóni Géza magányos lelkére.

Utolsó boldog napjai közül való volt az, mikor *Pillich András* bajtársának egy kis hazai ládikót hozott a gyér szibériai posta és annak mélyén egy szegedi újságlapot. Gyöngéd női kéz küldte ezt a lapot, amelyen egy vers volt. A halott vár legendája, Gyóni Gézának ajánlva. Az én versem, 1914 április végéről, amelyben a halott csukaszürke magyarok nem engedik aludni és győzelmének

örülni a hatalmas Nikolájt. Gyóni könnyes meghatottsággal olvasta a verset és azt mondotta társának: Ma boldog napom van.

De azután jött a betegség, hóban, fagyban szerzett tüdőcsueshurut, jött Mihály testvére halála és Gyóni Gézának elborult a lelke. Széchenyi és Kemény Zsigmond végzete érte el őt, aki Petőfi és Körner végére vágyott. Nem evett, csak ha gyöngéd erőszakkal kényszerítették, nem beszélt napokig, majd dühöngeni kezdett, öngyilkos szándékai voltak, az ótestamentumi próféták átkait kiáltozta a levegőbe. Betegségének tünetei maniákó-depresszióra vallanak, a nagy háborús megrázkódtatások kiváltották belőle az elmebaj, amelyre degenerált idegzetével különben is hajlamos volt. Élete utolsó pillanataig híven és önfeláldozóan ápolta derék bajtársa, *Ozsvár Péter* honvédszász, esantavéri gazdálkodó, akinek a neve előtt tisztelettel hajtjuk meg a hálás emlékezés zászlóját. Gyóni Gézát egy német tábori lelkész temette, a gyászbeszédet *Zalán Gyula* képviselő tartotta. Szibéria minden részéből özönével jöttek, mint hánatos fehér galambok, a megható részvételelek a krasznójarszki táborba, az orosz éppen úgy siratta ezt a talpig férfit és kiszenvedett embert, mint gyászoló, árva bajtársai. A költő, aki 1914 nyarán a háború költőjének indult a lengyel mezőkre, 1917 nyarán mint a nemzeti demokrácia és az emberi szolidaritás vértanúja esett el a becsület krasznójarszki mezején.

En pedig ha Dosztojevszkij népének valamely szegény robotosával találkozom a szegedi utcákon, eszembe jut a költő, akit a magyar *Reventlovok* megtettek háborús uszítónak és egy versének végére gondolok:

Szemükben sápadt fényeket látsz
Ó érzed-e a szemek szomját,
Bus pásztortüzek égnek bennük,
Csupa bánat és csupa honvágy!

Egy tragikus magyarnak és egy fájdalmas embernek minden földi nyomorúságot szívére ölelő és minden földi igaztalanságot krisztusi haraggal korbácsoló lelke szól hozzánk Gyóni Géza utolsó verseiből. Többet közülük meg is semmisített, mikor elméje elborult. Akkor már csak a biblia ígét mondogatta, amelyek lelkében a gyermekkori emlékek erejével éltek, hiszen apja pap volt, ő is annak készült. Mint a magyarság és emberség papja halt meg, az ígét földje előtt. Ez a Gyóni Géza kálváriájának hiteles története.

Juhász Gyula.

A közhivatali alkalmazottak helyzetének javítása.

(Saját tudósítónktól.) A szegedi első kerületi mandátum népszerű jelöltje: dr. *Pálffy József* tudvalevőleg maga is tisztviselő. Értetű tehát, ha az általános tisztviselőnyomor idején fokozott érdeklődéssel várták, hogy mit mond *Pálffy*, a tisztviselőjelölt a köz- és magánalkalmazottak nyomorúságos helyzetének javításáról. Annak bizonyítására, hogy *Pálffy* programjának ez a része is teljesen kielégítő, olyan, aminőt más szegedi, nem tisztviselő-jelölt, hasonló garanciákkal nem nyújthat, szóról-szóra közöljük itt programbeszédének idevonatkozó részét:

Az országos politika mellett a közvéleményt és a parlamentet foglalkoztató kérdések között első helyen kell említenem az állami és közigazgatási, egyszóval a közhivatali alkalmazottak, valamint külön is kiemelve a tanítók ügyét. Azt hiszem, egy pillanatig sem lehet kétséges, hogy én, mint tisztviselő, a legteljesebb megértéssel és átérzéssel vagyok tisztviselőtársaim minden szenvedése, panasza, sérelme iránt. Szívesen meg-

győződése, hogy a kormánynak nem lehet sürgősebb tennivalója, mint a közhivatali alkalmazottak felsegítése és sérelmeinek orvoslása. Én nem tartozom azon kontemplatívok közé, akik leereszkedő jóindulattal tanakodnak afelett, hogy Uram Isten, miből is él az a tisztviselő? Nem tartozom a jóindulatu tanakodók protektori vállveregetők közé, mert a tisztviselői szenvedéseknek, háborús nyomorúságuknak magam is aktív részese vagyok és így nagyon jól tudom és érzem, hogy itt nem tanakodni, hanem sürgősen, azonnal tenni, cselekedni kell. Nem tűnődöm azon, hogy miből is él a négy, hat és nyolcezer koronás fizetésű tekintetes, nagyságos és méltóságos ur felnőtt leányaival, tanuló fiával, eltartott beteg édes anyjával, feleséggel, cseléddel; mert tudom, hogy a ceruzával meg-ejtett számadás Magyarország háborús történetének és kormányzatának a legarcprimitív szegényét írja le. A számok csalhatatlanul azt mutatják, azt kiáltják, hogy a kormány tudja alkalmazottjainak nyomerát, ismeri szenvedéseit, de étérzés nélkül, könyörtelen szemmel nézi végig az agóniát, egy intelligens magyar társadalmi osztály nyomorúsá-